

Ораторське мистецтво. Видання третє

Навчально-методичний посібник містить результати науково-дослідної роботи за темою “Розвиток комунікативних здібностей державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування” (ДР № 0108U002026), виконаної в рамках комплексного наукового проекту Національної академії державного управління при Президентові України “Державне управління та місцеве самоврядування”.

У посібнику висвітлено основи ораторського мистецтва, необхідні державним службовцям і посадовим особам місцевого самоврядування для ефективного виконання службових обов’язків.

Для слухачів системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ

ОРАТОРСЬКЕ МИСТЕЦТВО

Навчально-методичний посібник

3-тє видання, стереотипне

За редакцією

І. М. Плотницької, О. П. Левченко

Видавництво
«Центр учбової літератури»
Київ — 2021

УДК 808.51(078.5)
О-63

*Схвалено Вченою радою
Національної академії державного управління при Президентові України
(протокол № 174/8-2.4 від 30 серпня 2010 р.)*

Рецензенти:

В. П. Шульгач, доктор філологічних наук, завідувач відділу ономастики Інституту української мови Національної академії наук України;

В. В. Голубь, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державної політики та управління політичними процесами НАДУ.

Автори - укладачі:

І. М. Плотницька, О. П. Левченко, З. Ф. Кудрявцева, Т. В. Ковальова, Р. І. Ленда, О. А. Бобер, Т. Д. Єгорова, Ю. І. Малик.

О-63 **Ораторське мистецтво** : навч.-метод. посіб. / авт.-уклад. : І. М. Плотницька, О. П. Левченко, З. Ф. Кудрявцева та ін. ; за ред. І. М. Плотницької, О. П. Левченко. — 3-тє вид., стер. — Київ: Вид-во «Центр учбової літератури», 2021. 110 с.

ISBN 978-611-01-2689-2

Навчально-методичний посібник містить результати науково-дослідної роботи за темою “Розвиток комунікативних здібностей державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування” (ДР № 0108U002026), виконаної в рамках комплексного наукового проекту Національної академії державного управління при Президентові України “Державне управління та місцеве самоврядування”.

У посібнику висвітлено основи ораторського мистецтва, необхідні державним службовцям і посадовим особам місцевого самоврядування для ефективного виконання службових обов'язків.

Для слухачів системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування.

УДК 808.51(078.5)

ISBN 978-611-01-2689-2

© І. М. Плотницька, О. П. Левченко, З. Ф. Кудрявцева,
Т. В. Ковальова, Р. І. Ленда, О. А. Бобер, Т. Д. Єгорова, Ю. І. Малик, 2021.
© Видавництво «Центр учбової літератури», 2021.

ВСТУП

Предмет і завдання навчальної дисципліни “Ораторське мистецтво”

Справжнє красномовство - це вміння сказати все, що треба, і не більше, ніж треба.

Франсуа де Ларошфуко

Сьогодні проблеми вербальної комунікації, зокрема мистецтва мовлення, досліджує низка дисциплін, центральною із них вважають риторику (зокрема ораторське мистецтво), яка спирається на низку дисциплін - філософію, логіку, психологію, педагогіку, етику, естетику, літературознавство, лінгвістику. Ораторське мистецтво можна вважати лише одним із напрямів риторики.

Риторика як наука і власне термін “риторика” сягають своїм корінням грецької античності. Саме у цей період античні філософи порушили питання, які визначили шляхи розвитку цієї науки. Прикметно, що давні вчені не обмежували проблематику науки лише мовленням. Вони вважали, що риторика охоплює значно ширше коло завдань. Відомий софіст і ритор Горгій та його послідовники вважали риторику інструментом громадянського керування. Аристотель вважав, що суспільно державний устрій є насамперед мовною організацією суспільства. Античний філософ бачив цю науку як “здатність знаходити можливі способи переконання щодо кожного даного предмета” [8].

Саме з огляду на це у наш час ораторське мистецтво вважають одним із специфічних видів людської діяльності, який можна опанувати як будь-яку іншу діяльність.

Ю.Рождественський, пишучи про погляди давніх мислителів, зазначає: “Майстерність красномовства в умовах демократії життєво необхідна, тому що кожен громадянин поліса в умовах демократії перебуває в потенційній небезпеці від своїх співгромадян. Будь-який із співгромадян може, так би мовити, міцно “причепитися”, звинуватити іншого з вигодою для себе, покликати до суду і виграти суд, відняти майно і життя. Отже, вправність у мові допомагає захиститися й в умовах аристократичного сусідства, і, у разі потреби, у судовій боротьбі. Якщо ж громадянин бажає запропонувати місту що-небудь, то він зіштовхується з громадською думкою, яка завжди консервативна й ситуативна в тому сенсі, що натовп судить всякі пропозиції стосовно своєї думки, яка міняється у зв’язку з поточними подіями. У цьому випадку вправність у красномовстві допомагає переконати співгромадян погодитися на пропозицію. Всяка самодіяльна і заповзятлива людина відчуває перешкоди через громадську думку і, пропонуючи нове, завжди ризикує і життям, і майном. Вправність у красномовстві... допомагає людині посісти вигідніше становище в суспільстві, завоювати певну пошану співгромадян і поліпшити свої матеріальні справи” [75].

Сучасний комунікативний простір описують як поєднання різних дискурсів, як-от: юридичний, медичний, бюрократичний, підприємницький,

християнський тощо, які систематично виражають різні переконання і цінності різних соціальних інститутів [99]. Сучасні дослідники визначають дискурс як 1) зв'язний текст у контексті численних супровідних фонових чинників - онтологічних, соціокультурних, психологічних; "текст, занурений у життя"; 2) замкнена цілісна комунікативна ситуація (подія), складниками якої є комуніканти й текст як знаковий посередник, зумовлена різними чинниками, що опосередковують спілкування розуміння (соціальними, культурними, етнічними і т. ін.); 3) стиль, підмова мовного спілкування; 4) зразок мовної поведінки в певній соціальній сфері, що має певний набір змінних" [87].

М.Фуко, досліджуючи відношення між владою, знаннями та мовою, дійшов висновку, що соціальні зміни за своєю суттю є дискурсивними, тобто боротьба за владу реалізується через дискурс: зміна дискурсивної практики - це центральний процес для соціальних змін [99]. Зіставний підхід пропонують й інші вчені, які вважають, що "...дискурси визначають **хто** може говорити, **про що**, у **яких контекстах і стилях (як)** та **через яку причину**" [99]. Власне через це уміння створювати тексти у межах різних дискурсів набуває особливої значущості.

Цікаво, що до сьогодні тривають дискусії щодо предмета цієї науки. Різноманітні дефініції риторики як науки містять низку ідей. Дослідники зазначають, що риторика - фундаментальна теорія й мистецтво мовлення. Теорія досліджує закони й правила побудови промов усіх типів, а мистецтво розуміють як певні уміння, навички володіти думками й словами у різних комунікативних ситуаціях. Ще один важливий аспект риторики - мистецтво думати. Один із класиків риторики зауважив, що "граматика займається тільки словами, риторика - думками" [48]. Російський дослідник О.Волков акцентує увагу на тому, що "у всій різноманітності видів і родів творів словесності риторика вивчає певний аспект словесної творчості - аргументацію" [18].

Сьогодні говорять про риторiku як вчення про досконале мовлення - переконливе, забарвлене, доцільне, ефективне, оскільки вона формує через стиль мовлення стиль життя. Завдяки риторикі можна виховати досконалу мовленнєву особистість. Дослідники переконані, що завдяки опануванню риторики можна випрацювати низку якостей, які стосуються процесу мислення - критичність, гнучкість, оперативність; мовлення - точність, стислість, правильність, виразність тощо, а крім того, удосконалити комунікативну поведінку.

Отже, сьогодні риторiku визначають як науку про закони керування мисленнєво-мовленнєвою діяльністю. Інакше кажучи, риторика - це наука про мистецтво спілкування, зокрема способи переконання, ефективні форми мовленнєвого впливу на аудиторію з урахуванням її особливостей.

У наш час виокремлюють класичну та сучасну риторiku. Класична риторика - це "наука про загальні способи переконання у вірогідному чи можливому, засновані на чіткій системі логічних доведень, майстерність та мистецтво знаходити ці способи і використовувати логіку аргументації; теорія художнього мовлення" [91].

“Сучасна риторика - це теорія та майстерність ефективного (доцільного, впливового, гармонійного) мовлення. Предметом сучасної загальної риторики є загальні закономірності мовленнєвої поведінки, що діють у різних ситуаціях спілкування, сферах діяльності, та практичні можливості використання їх з метою створення ефективного висловлювання. Ефективність мовлення визначають найменші втрати у процесі його передавання від мовця до слухача у всіх трьох типах інформації, які зазвичай містять мовлення: поняттєво-логічні, оцінні (+ або -), емоційні. Доцільність мовлення - це його відповідність основній меті мовця, його мовленнєвому наміру. Впливовість мовлення - це його здатність розбудити розум і почуття, змусити слухача спочатку прислухатися, прихильно та зацікавлено, а потім змусити прийняти те бачення довкілля, яке йому запропонує мовець” [91].

Саме з риторики розвинулася низка сучасних дисциплін, пов'язаних із розвитком мовленнєвих технологій. Часто такі дисципліни мають виразне “національне” забарвлення. Так, американські вчені розробляють теорію комунікації (основне призначення якої - це розвиток у людині комунікабельності). Широковідомими стали праці Д.Карнегі, Н.Хілла, П.Сопера.

Фахівці зазначають, що особливих успіхів досягла японська теорія мовного існування, спрямована на розвиток ефективних комунікацій у всіх сферах суспільного буття. Натомість російські вчені пишуть про те, що “поразки нашої перебудови багато у чому пов'язані з відсутністю у свідомості нації ідеї **побудови світу через мову**. Революційні зміни в суспільстві не можна починати, не визначивши значення слів як головних понять, у які суспільство має повірити” [6].

Ще одним аспектом досліджень сучасного комунікативного простору є так звані гендерні дослідження, що прагнуть визначити як гендер конструюється та виявляється у мовленні. Пильний погляд дослідників нині спрямовано і на такий складник нашого життя, як електронна комунікація.

Сучасна риторика - це не лише технології мовлення за вузьким розумінням слова. Дослідники поряд з питаннями вербальної комунікації приділяють значну увагу проблемам невербальної комунікації. Важливими складниками сучасного ораторського мистецтва вважають такі як [99]:

- **проксемика** - використання знання просторів чи територій у процесі комунікації;
- **кінестетика** - використання жестів, рухів, виразів обличчя, зокрема зоровий контакт у процесі комунікації;
- **хронеміка** - спосіб використання часу та його зв'язок із цінностями;
- **парамова** - невербальні елементи голосу, такі як сміх, схлипування, інтенсивність і немовні висловлювання (типу “ех”, “гм”);
- **мовчання**. У деяких культурах ціниться більше, ніж в інших. У західній культурі мовчання спричинює незручність;
- **хактика** - використання доторків для комунікації;
- **ольфактика** - використання запахів як частини комунікативного процесу;
- **окулістика** - використання погляду в процесі комунікації;

• *одяг та зовнішній вигляд* - важливість одягу під час передачі соціальних значень. (Додамо, що люди, які гарно виглядають, є успішніші: швидше знаходять бажану роботу, у них швидше відбувається кар'єрне зростання і вони заробляють на 30 відсотків більше, ніж їхні “непривабливі” колеги.) [26].

Також виокремлюють загальну та часткову (професійну) риторичку. Сьогодні пильну увагу приділяють саме **професійній риторичці чи професійному ораторському мистецтву**, яка досліджує теорії спілкування для різних спеціальностей, розвиває професійну мовну особистість. Професія державного службовця належить до основних “мовних” професій у сучасному суспільстві. Крім того, сьогодні вже ніхто не сумнівається у тому, що лише однієї професійної компетенції не достатньо для того, щоб бути успішним працівником чи керівником, важливим чинником для кар'єрного зростання стає здатність до спілкування. Спеціалісти навіть послуговуються терміном *інтелект стосунків*, яким позначають здатність завойовувати, мотивувати і налаштовувати людей, завдяки власній поведінці [26].

Відомий спеціаліст із риторички професор О.Волков висуває перед своїми слухачами низку завдань, які допоможуть грамотно будувати публічне мовлення: “1. Розуміти, як влаштована аргументація, тобто знати теорію. 2. Читати й розуміти класичні твори, розвинути у собі вміння розуміти будову твору та задум його автора. 3. Вправлятися у побудові різних усних та письмових висловлювань, засвоїти навички самостійної творчої роботи зі словом. 4. Говорити й писати публічно” [18].

Метою навчальної дисципліни є:

- розвинути комунікативні навички (мовлення та слухання) державних службовців;
- навчити їх переконливо висловлювати свої погляди, використовуючи прийоми вербальної та невербальної комунікації;
- удосконалити їхні вміння спілкуватися з аудиторією;
- сформувані у них навички підготовки та аналізу (самоаналізу) публічних виступів.

Після вивчення навчальної дисципліни слухачі мають знати:

- основи риторички;
- складники майстерності державного службовця, керівника;
- закони логічної побудови виступів та методик їх виголошення.

Слухачі мають уміти:

- готувати тексти публічних виступів;
- виголошувати промови різного призначення;
- аналізувати тексти власних виступів;
- орієнтуватися в різноманітних ділових комунікативних у ситуаціях, властивих для фаху.

РОЗДІЛ 1. СУЧАСНЕ ПУБЛІЧНЕ МОВЛЕННЯ

Найкращий оратор той, який своїм словом і повчає слухачів, і дає можливість отримати насолоду, і сильно вражає.

Цицерон

Стан сучасного суспільства характеризується інтенсивним розвитком мовленнєвих комунікацій. Мистецтво досконалого мовлення в європейській культурі вважається необхідним для всіх освічених людей. Якою б професійною діяльністю не займалися люди, вони мають доречно та переконливо висловлювати думки. Слово - усюди, і тому можна вважати, що наше життя “суцільна риторика”, але наскільки вдалим, ефективним буде її використання залежить лише від мовця.

Публічне мовлення посідає значне місце у суспільному житті кожної людини, а особливо фахівців у галузі державного управління. Публічне мовлення сьогодні вже розглядають не як витончену словесність, а подібно до будь-якого усного спілкування, таке мовлення вважають не самоціллю, а засобом для досягнення цілей [95].

Риторичні аспекти публічного мовлення становлять основу професіоналізму політика, юриста, викладача, управлінця. Знання основних принципів та правил ораторського мистецтва впливають на комунікативно-виконавську майстерність фахівця у будь-якій галузі. Особливо це актуально для державних службовців, які обіймають керівні посади. Також важливо мати навички ділової комунікації, яка складається зі знання основ риторики, ведення дискусії, проведення різноманітних публічних заходів. Саме ці навички є обов’язковою умовою подальшого успішного кар’єрного зростання. Великого значення в цьому контексті набуває культура мови та спілкування, яка виступає критерієм комунікабельності та комунікативної компетентності державного службовця – керівника [29].

Сьогодні риторика розвивається як наука про успішну мовну комунікацію. Готується президентська кампанія - це політична риторика; проводяться ділові наради - це ділова риторика, слухається справа у суді - це судова риторика; святкуються професійні свята чи ювілеї - це урочиста риторика. Немає сумніву в тому, що знання ораторського мистецтва необхідне кожному, хто бере активну участь у суспільному житті. Діяльність державних службовців, яка пов’язана з публічними виступами та проголошенням промов, неможлива без ґрунтовних знань принципів і правил ораторського мистецтва. Грамотне публічне мовлення будь-якої людини, а особливо сучасного управлінця, можна вважати візиткою його самого, а також організації, яку він представляє.

Високий рівень культури публічного мовлення у сучасному світі має стати необхідним та невід’ємним складником підготовки фахівців у будь-якій професійній галузі. Враховуючи те, що практична діяльність державних діячів щоденно пов’язана із спілкуванням, у процесі якого відбуваються

міжособистісні контакти, успішне публічне мовлення неможливе без глибоких знань, досвіду та компетентності. Наприклад, незнання основ та принципів публічного мовлення як мінімум обмежує важелі впливу, які використовуються у формуванні громадської думки; як максимум, може звести нанівець всі зусилля державних діячів отримати підтримку населення. Сучасні обов'язки управлінців різних рангів вимагають від них не лише високої професійної компетентності, але й нового мислення, оволодіння новими методами мовленнєвої комунікації.

1.1. Типи сучасного публічного мовлення

Різноманіття типів публічного мовлення сформувалося ще в Давній Греції. Аристотель, якого вважають основоположником риторичної науки, виокремив три основних типи промов: судові, дорадчі та похвальні (епідейктичні). Це засвідчує той факт, що антична риторична практика вже нагромадила достатній досвід для диференціації й класифікації промов та систематизації засобів досягнення заданого ефекту від них [56]. Цицерон, якому в історії культури належить місце найвидатнішого оратора Рима, крім теорії про три види риторики, вважав, що є три види ораторів, які різним характером промов досягали успіхів.

Основними типами публічного мовлення вважали **політичне, судове, урочисте (епідейктичне)**. Крім того, в античному ораторському мистецтві існували такі жанри, як надгробне слово, яке доручали виголошувати видатному ораторові. Історія давньогрецької риторики свідчить про те, що найбільшого поширення та суспільного впливу мало політичне та судове красномовство.

В українську історію красномовства ввійшли імена таких видатних вчених та ораторів, як Київські митрополити Іларіон та Петро Могила, а також К.Туровський, Ф.Прокопович та Г.Сковорода.

Публічне мовлення розвивається й сьогодні та стає різноманітнішим. В одних випадках мова йде про актуальні політичні проблеми, інші стосуються побуту чи моралі, треті - є предметом судового розгляду і т. ін.

Тип публічного мовлення залежить не тільки від визначеної теми, конкретного змісту, а й від способу й характеру викладу, ступеня емоційності, і навіть від складу та спрямованості термінології. Інакше кажучи, ті форми й засоби висвітлення теми, які доречні під час виголошення звітної доповіді на засіданні органу влади, неприйнятні для лекції в навчальному закладі, або ж стиль агітаційної промови не доречний на науковій конференції. Можна стверджувати, що майстерне красномовство - це оволодіння специфікою кожного типу ораторського мистецтва.

Розрізняють такі типи публічного мовлення:

- 1) суспільно-політичне (політична доповідь, політичний огляд, соціально-ділова доповідь, промова);
- 2) академічне (наукова доповідь, лекція, наукове повідомлення, огляд, виступ у науковій дискусії);

ЗМІСТ

ВСТУП (О. П. Левченко)	3
РОЗДІЛ 1. Сучасне публічне мовлення (Ю. І. Малик).....	7
РОЗДІЛ 2. Оратор і вимоги до нього (З. Ф. Кудрявцева).....	15
РОЗДІЛ 3. Культура сперечання (Т. В. Ковальова)	28
РОЗДІЛ 4. Діалогічне красномовство (О. А. Бобер)	55
РОЗДІЛ 5. Основи ведення дебатів і ділової бесіди (Т. Д. Єгорова).....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	91
ДОДАТКИ.....	97

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Автори - укладачі:
Плотницька Інна Михайлівна,
Левченко Олена Петрівна,
Кудрявцева Зоя Феліксівна,
Ковальова Тетяна Володимирівна,
Ленда Раїса Іванівна,
Бобер Оксана Анатоліївна,
Єгорова Тетяна Дмитрівна,
Малик Юліана Ігорівна

ОРАТОРСЬКЕ МИСТЕЦТВО

Навчально-методичний посібник

3-тє видання, стереотипне

За редакцією

І. М. Плотницької, О. П. Левченко

Відповідальний за випуск В. А. Дон

Редактор Л. О. Воронько

Коректори : С. Г. Крушельницька, О. В. Должикова

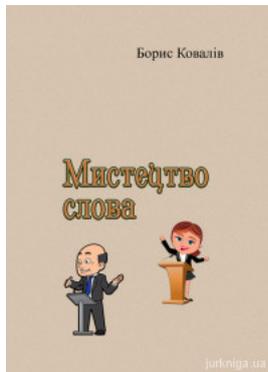
Технічний редактор Н. Ю. Копайгора

Підписано до друку 31.06.2021 р. Формат 60x84 1/16.
Друк цифровий. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 6,85. Тираж 100 прим.

ТОВ «Центр учбової літератури»
вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2458 від 30.03.2006 р.

Книги, які можуть вас зацікавити

Мистецтво слова

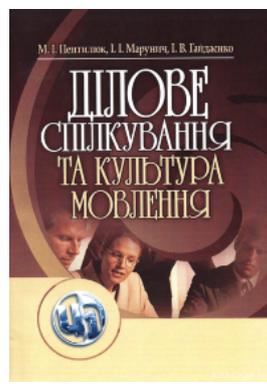
Ораторське мистецтво

Переговори.
Секретні методики
спецслужб

Сучасні технології
нейролінгвістичного
програмування

Ділове спілкування та
культура мовлення

Порядок застосування
підрозділів
протитанкових
ракетних комплексів
"Javelin FGM-148"

Перейти до галузі права
Ділове письмо та етика

[Перейти на сайт →](#)